

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
КОБРУСЄВОЇ Євгенії Анатоліївни, професора
кафедри адміністративного і кримінального права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
на дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича
на тему «Захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному
судочинстві», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Державного
податкового університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.
Обрана Покотинським Максимом Анатолійовичем тема дисертаційного дослідження є своєчасною та має вагоме науково-теоретичне і практичне значення. У сучасних умовах комп'ютерна програма виступає не лише результатом творчої діяльності, а й важливим економічним ресурсом, що використовується у підприємстві, державному управлінні, освітній, науковій, фінансовій та інших сферах суспільного життя.

Поширення цифрових технологій об'єктивно збільшує кількість спорів, пов'язаних зі створенням, використанням, копіюванням, модифікацією, ліцензуванням і неправомірним поширенням програмного забезпечення. При цьому ефективність захисту прав авторів комп'ютерних програм значною мірою залежить не лише від належного матеріально-правового регулювання, а й від здатності цивільного судочинства забезпечити реальне, своєчасне та доказово обґрунтоване поновлення порушених прав.

Спори, пов'язані із захистом прав на комп'ютерні програми, є складною категорією справ. Їх особливість полягає у технічній природі об'єкта, складності встановлення факту порушення, необхідності дослідження вихідного або об'єктного коду, значенні електронних доказів, потребі залучення спеціальних знань та проведення судових експертиз. Саме тому обрана тема знаходиться на перетині цивільного процесуального права, права інтелектуальної власності та практичних потреб ІТ-сфери.

Актуальність дисертації посилюється також тим, що в українській правовій науці питання захисту прав авторів комп'ютерних програм у порядку цивільного судочинства не отримали вичерпного комплексного висвітлення. Окремі аспекти правового режиму програмного забезпечення досліджувалися науковцями, однак процесуальні особливості розгляду відповідних спорів, зокрема доказування,

участь осіб зі спеціальними знаннями, судова експертиза, питання декомпіляції та застосування міжнародних підходів, потребують подальшої наукової розробки.

Отже, тематика дисертаційної роботи відповідає сучасним потребам юридичної науки і правозастосовної практики, а її розроблення є виправданим як з наукової, так і з практичної точки зору.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Дисертація Покотинського Максима Анатолійовича свідчить про належний рівень наукової підготовки здобувача, вміння працювати з нормативним матеріалом, науковими джерелами, судовою практикою та сучасними підходами до захисту прав інтелектуальної власності. Робота побудована послідовно: від загальнотеоретичних положень щодо природи комп'ютерної програми та способів захисту до аналізу процесуальних інструментів, що застосовуються під час розгляду справ цієї категорії.

Методологічна основа дослідження є достатньою для досягнення поставленої мети. Автор використовує загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема діалектичний, історико-правовий, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий методи, методи аналізу, синтезу, узагальнення та правового моделювання. Застосування відповідного методологічного інструментарію дозволило здобувачу розглянути досліджувану проблематику не лише в межах окремого інституту авторського права, а й крізь призму цивільного судочинства.

Позитивної оцінки заслуговує звернення автора до судової практики, положень національного законодавства, наукових джерел, а також міжнародного і європейського досвіду. Такий підхід дав змогу сформулювати достатньо цілісне уявлення про особливості судового захисту прав авторів комп'ютерних програм та окреслити напрями вдосконалення чинного правового регулювання.

Основні результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані у наукових публікаціях здобувача. Зміст таких публікацій кореспондує з темою дисертації, відображає основні результати наукового пошуку та підтверджує послідовність авторської позиції з ключових питань дослідження.

У цілому науковий рівень дисертації та опублікованих праць здобувача дає підстави вважати, що дисертант опанував необхідні для здобуття ступеня доктора

філософії методи наукової діяльності та здатний до самостійного вирішення наукових завдань у галузі права.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у комплексному дослідженні захисту прав авторів комп'ютерних програм саме у площині цивільного судочинства. Здобувачем запропоновано низку положень, спрямованих на уточнення наукових підходів до правової природи комп'ютерної програми, визначення особливостей її судового захисту, а також удосконалення процесуальних механізмів розгляду відповідних спорів.

До науково значущих результатів роботи слід віднести аналіз особливостей комп'ютерної програми як об'єкта судового захисту, характеристику способів захисту прав авторів, дослідження права на пред'явлення позову у справах цієї категорії, визначення процесуального статусу учасників справи, а також дослідження та розкриття специфіки доказування у спорах щодо програмного забезпечення.

Окремої уваги заслуговують положення дисертації, присвячені ролі спеціальних знань, судовій експертизі, оцінці технічних доказів, рецензуванню висновків експертів та використанню міжнародного досвіду. Вказані питання мають безпосередній зв'язок із практикою розгляду справ, у яких предметом спору є комп'ютерні програми.

Викладені у публікаціях здобувача результати загалом відповідають змісту дисертації, розкривають її основні положення та свідчать про достатній рівень апробації наукових висновків.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація є комплексним дослідженням процесуальних особливостей захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві, у якому з урахуванням сучасних наукових підходів, положень чинного законодавства та практики його застосування розглянуто проблеми реалізації права на судовий захист у цій сфері.

Висновки та пропозиції, сформульовані здобувачем, мають належний рівень наукової обґрунтованості, ґрунтуються на аналізі нормативних джерел, наукової літератури, судової практики та міжнародного досвіду. Окремі положення дослідження характеризуються науковою новизною та становлять

практичний інтерес для подальшого розвитку цивільного процесуального права і права інтелектуальної власності.

Позитивної оцінки заслуговує дослідження особливостей доказування у справах щодо захисту прав авторів комп'ютерних програм, зокрема аналіз ролі електронних доказів, технічної документації, вихідного коду, цифрових слідів та спеціальних знань у процесі встановлення факту порушення авторських прав.

Пропозиції щодо вдосконалення законодавства та правозастосовної практики сформульовані належним чином, є логічно пов'язаними з результатами проведеного дослідження та спрямовані на підвищення ефективності судового захисту прав авторів комп'ютерних програм.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Поставлене у дисертації наукове завдання загалом виконане. Автором досліджено генезу судового захисту прав авторів комп'ютерних програм, охарактеризовано правову природу комп'ютерної програми, розкрито способи захисту відповідних прав, проаналізовано процесуальні передумови звернення до суду, особливості участі суб'єктів у таких справах та специфіку доказування.

Послідовність викладу матеріалу свідчить про здатність здобувача будувати наукове дослідження відповідно до поставленої мети та завдань. У роботі простежується внутрішній зв'язок між теоретичними положеннями та практичними рекомендаціями, а висновки за розділами відповідають змісту проведеного аналізу.

Здобувач продемонстрував володіння методологією юридичного дослідження, здатність до критичного аналізу правових явищ, формулювання авторських висновків і пропозицій щодо вдосконалення законодавства. Це дає підстави для позитивної оцінки рівня виконання наукового завдання.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у поглибленні наукових знань про особливості захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві та розвитку наукових підходів до поєднання матеріально-правових і процесуальних засобів захисту прав інтелектуальної власності. Дисертаційна робота сприяє подальшому розвитку доктрини цивільного процесуального права, зокрема у частині доказування у технічно складних спорах, пов'язаних із цифровими об'єктами та комп'ютерними програмами.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що сформульовані здобувачем положення та висновки можуть бути використані як підґрунтя для подальших наукових досліджень проблем цивільного процесуального права, авторського права, правового режиму комп'ютерних програм, доказового права, а також застосування спеціальних знань у судочинстві.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання у різних сферах правової діяльності. У правозастосовній практиці висновки дисертації можуть бути корисними для судів, адвокатів, патентних повірених, судових експертів, ІТ-компаній та правовласників під час формування правової позиції, визначення належного способу захисту, підготовки доказової бази, оцінки технічних доказів, а також при підготовці позовів, відзивів, клопотань про призначення судової експертизи та формулюванні питань експертам.

У нормотворчій діяльності положення роботи можуть бути враховані під час удосконалення цивільного процесуального законодавства, законодавства у сфері авторського права, а також нормативного регулювання питань призначення та оплати судових експертиз у справах, пов'язаних із комп'ютерними програмами.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані й в освітньому процесі при викладанні навчальних дисциплін «Цивільне процесуальне право», «Право інтелектуальної власності», «Доказове право», «ІТ-право», а також під час підготовки навчальних, методичних і науково-практичних матеріалів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича виконане українською мовою, має належну структуру та відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних наукових праць такого рівня. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг дисертації становить 198 сторінок, з яких 174 сторінки – основний текст. Список використаних джерел налічує 189 найменувань.

У вступі автор обґрунтовує актуальність теми, визначає мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, характеризує методологічну основу, наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, а також подає інформацію про апробацію положень дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи судового захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві» досліджено історичні передумови формування відповідних способів захисту, охарактеризовано комп'ютерну програму як об'єкт судового захисту та проаналізовано способи захисту прав авторів. Розділ має фундаментальне значення для всієї роботи, оскільки формує теоретичну базу подальшого процесуального аналізу.

У другому розділі «Процесуальні засади судового розгляду справ про захист прав авторів комп'ютерних програм у порядку цивільного судочинства» розглядаються право на пред'явлення позову, процесуальний статус учасників справи, а також особливості доказування. Найбільш прикладним у цьому розділі є аналіз питань доказування, оскільки саме вони найчастіше визначають перспективу судового захисту у спорах щодо програмного забезпечення.

У третьому розділі «Напрями вдосконалення захисту прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві» автор звертається до зарубіжного досвіду, практики Суду Європейського Союзу та ЄСПЛ, а також формулює пропозиції щодо вдосконалення національного правового регулювання. Цей розділ демонструє прагнення здобувача пов'язати національну проблематику із ширшим європейським контекстом.

Висновки до розділів і загальні висновки дисертації узгоджуються з поставленими завданнями, відображають результати проведеного дослідження та мають належний рівень аргументації. Робота справляє враження завершеного, самостійного та комплексного наукового дослідження.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича, необхідно звернути увагу на окремі положення, які мають дискусійний характер, можуть бути предметом наукового обговорення під час публічного захисту та враховані автором у подальших дослідженнях.

1. У роботі автор зазначає, що однією з особливостей комп'ютерної програми як об'єкта права є її дуалістична природа, розкриваючи відповідний підхід на с. 28-29 дисертації. Фактично йдеться про можливість розглядати комп'ютерну програму крізь призму як авторсько-правової, так і патентно-правової охорони. Така позиція є науково цікавою, однак потребує більш виразного розмежування практичних меж застосування кожного із зазначених підходів. Зокрема, доцільно було б уточнити, у яких саме категоріях спорів

дуалістична природа комп'ютерної програми має визначальне значення для обрання способу судового захисту, оскільки у судовій практиці переважно застосовується саме авторсько-правова модель охорони.

2. Позиція автора щодо доцільності віднесення прав *sui generis* до складу майнових прав видається логічною та заслуговує на увагу. Водночас дискусійним залишається питання самостійності таких прав як окремого правового інституту. Потребує додаткового обґрунтування, чи не призведе їх включення до системи майнових прав до звуження специфіки правового режиму неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою, а також чи не втратить у такому разі відповідний режим власне *sui generis* характер.

3. У підрозділі 2.3 дисертант досліджує особливості доказування у справах про захист прав авторів комп'ютерних програм у порядку цивільного судочинства, аналізує мету, етапи, предмет і тягар доказування, а також звертає увагу на специфіку доказів у спорах щодо програмного забезпечення. Позитивно оцінюючи зазначений аналіз, слід звернути увагу на потребу чіткішого розмежування процесуального статусу експерта, спеціаліста та інших осіб, які володіють спеціальними знаннями у сфері ІТ. Доцільно було б додатково показати, у яких випадках їх участь має доказове значення, а у яких виконує допоміжну, консультаційну або технічну функцію.

4. Окремої конкретизації, на наш погляд, потребують питання використання висновків експертів, рецензій на такі висновки та інших технічних матеріалів у цивільному процесі. З огляду на зростання ролі технічних доказів у сучасному судочинстві, варто було б детальніше визначити межі їх оцінки судом, критерії допустимості та належності, а також процесуальне значення участі фахівців у сфері ІТ під час дослідження комп'ютерних програм.

5. Заслуговує на підтримку звернення здобувача до практики Суду Європейського Союзу та ЄСПЛ у підрозділі 3.2 як до важливого орієнтира для розвитку національного правозастосування. Разом з тим дискусійним є питання меж використання відповідних підходів в українському цивільному судочинстві без їх прямої нормативної імплементації. У роботі доцільно було б приділити більшу увагу механізмам адаптації такої практики до національної правової системи, зокрема з урахуванням особливостей джерел права, процесуальних гарантій та повноважень суду при розгляді справ цієї категорії.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження Покотинського Максима Анатолійовича на тему «Захист прав

авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві» є самостійно виконаною науковою працею. За результатами ознайомлення з дисертацією та науковими публікаціями здобувача ознак порушення академічної доброчесності не встановлено.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Покотинського Максима Анатолійовича на тему «Захист прав авторів комп'ютерних програм у цивільному судочинстві» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано науково обґрунтовані результати, що мають істотне значення для розвитку цивільного процесуального права та права інтелектуальної власності. Проведене дослідження містить теоретично і практично значущі положення, спрямовані на вирішення актуальних проблем судового захисту прав авторів комп'ютерних програм, та становить внесок у розвиток наукових підходів до розгляду і вирішення відповідної категорії цивільних справ.

За своїм змістом, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю висновків і практичним значенням дисертація відповідає галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», а також вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, і вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

Автор дисертації – Покотинський Максим Анатолійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент;
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права Дніпровського
національного університету
імені Олеся Гончара

Євгенія КОБРУСЄВА